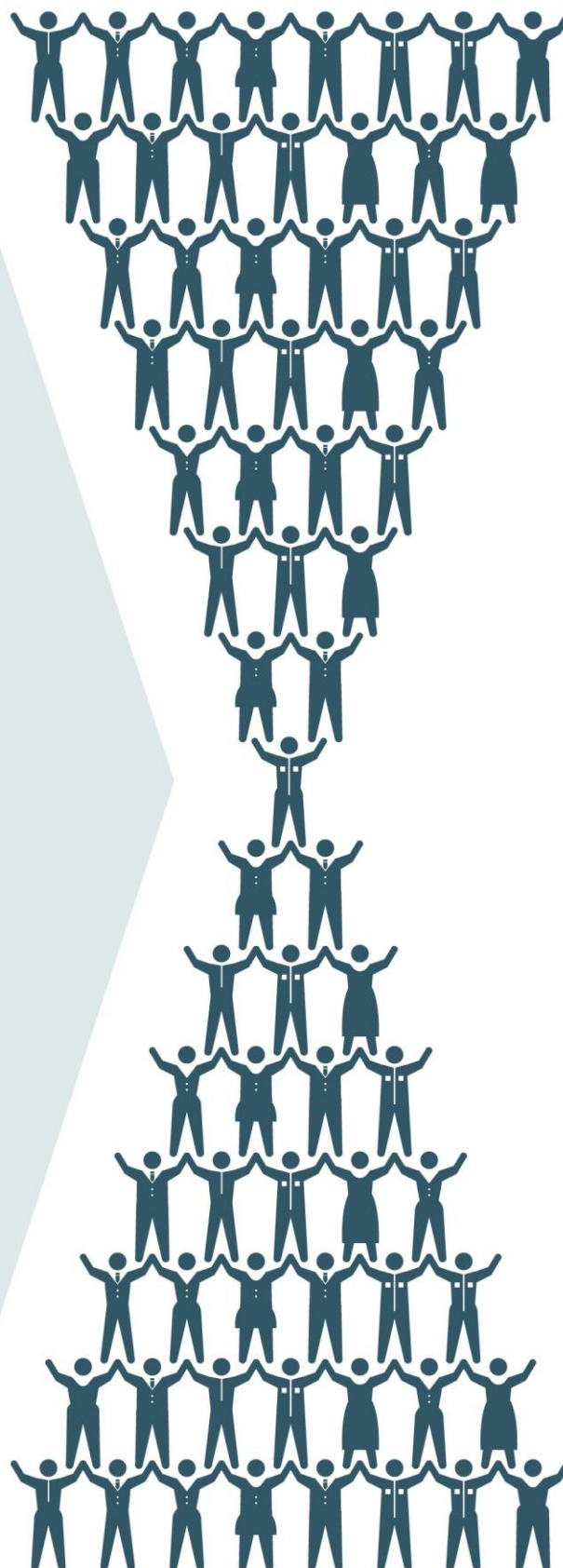

Het kán in Groningen

Een analyse van de
positionering van
inwoners in relatie
tot de gemeente
Groningen

Achtergrond

Dit document omvat de lijnen waarlangs participatie van inwoners, ondernemers en instellingen in Groningen op een goede manier vorm kan krijgen. Voor het opstellen hiervan zijn ruim dertig gesprekken gevoerd binnen en buiten de gemeente en zijn de documenten bestudeerd die daarover gaan¹. Het betreft een oriëntatie om scherp te krijgen welke concrete activiteiten helpen om het onderwerp verder te brengen.

In deze oriëntatie houden we rekening met de inspanningen die reeds zijn gepleegd, het ambitieniveau en de werkwijzen in relatie tot de randvoorwaarden om participatie succesvol vorm te geven. Daarbij hebben wij onder meer gekeken naar de rollen van de verschillende gremia: raad, college en ambtelijke organisatie. De centrale vraag is langs welke lijnen het onderwerp bestuurlijk, politiek en ambtelijk verder kan worden gebracht, met aandacht voor de ongelijksoortigheid in initiatieven op het gebied van participatie, met een fasering voor activiteiten en met een structuur waarin de gremia elkaar vast kunnen houden. Daarbij hebben wij ook gekeken naar de organisatiekundige inzet die hiervoor nodig is.

Participatie vormgeven

Participatie met inwoners, ondernemers en instellingen wordt in Groningen op uiteenlopende plaatsen en manieren ingevuld. In grootstedelijke projecten wordt met omwonenden en direct betrokkenen afgestemd. In wijken wordt afgestemd over inrichtingsvraagstukken en over beheer van de buitenruimte. In het sociaal domein wordt met inwoners, zorgaanbieders en andere actoren naar passende oplossingen gezocht voor vraagstukken. In deze veelsoortigheid is er behoefte aan helderheid over de manier waarop participatie in Groningen vorm moet krijgen en de lijnen waarlangs participatie meer en beter kan worden ingezet. In dit document beschrijven we eerst het algemene beeld en de resultaten op het gebied van participatie. Vervolgens analyseren we wat dat betekent voor de rollen van de gemeenteraad, het college en de ambtelijke organisatie. We beschrijven welke concrete vervolgacties daaruit voortkomen en hoe de betrokkenen daarin goed kunnen samenwerken. Tevens beschrijven we daarbij wat dat betekent voor de organisatiekundige inbedding. We eindigen met een aantal slotopmerkingen.

¹ In bijlage 1 treft u een overzicht van bestudeerde documentatie. In het kader van anonimiteit is de lijst met respondenten op verzoek van de gemeente niet in deze versie van het rapport opgenomen. De mensen die voor dit onderzoek zijn gesproken zijn bekend bij de onderzoekers en de gemeente. Ook zijn de respondenten op de hoogte gebracht van de uitkomsten van dit onderzoek.

Algemeen beeld

De gesprekken voerden ons langs een wonderlijke tocht in het werken van politiek, bestuurlijk en ambtelijk Groningen. Van frisse ideeën die met positieve opgewektheid werden gepresenteerd door bestuurders, ambtenaren en inwoners tot een diepe vermoeidheid als gevolg van de hoeveelheid stukken die wordt geproduceerd, ondoorzichtigheid in werkwijzen, een gebrek aan samenhang en aan aanpassingsvermogen van de gemeente voor vragen uit de samenleving. We zagen voorbeelden van vergaande participatie en we zagen voorbeelden waarin zich een tenenkrommende dynamiek tussen gemeente en betrokkenen in de samenleving afspeelde die zich vaak al jaren voortsleepte. Wat ons positief opvalt in de gesprekken is de brede bereidheid om te leren.

Wij spraken medewerkers die hecht samenwerken met inwoners, maar in de eigen organisatie niet verder komen omdat zij andere afdelingen nodig hebben en de centrale sturingslijnen leidend zijn waardoor er voor hun wensen onvoldoende aandacht is. We spraken medewerkers die complexe trajecten oppakken met als opdracht om de participatie goed vorm te geven, maar zoekend waren naar de manier waarop dat het beste kan. We zien in zijn algemeenheid een neiging om zaken door middel van beleidsnota's op te lossen, nota's die veel bestuurlijke drukte veroorzaken. En we zien dat de samenwerking tussen de kolommen binnen de gemeentelijke organisatie op momenten beter kan, in ieder geval tussen sociaal en fysiek, maar ook binnen deze domeinen. De medewerkers die diep verweven in de samenleving werken aan het concreet vormgeven van participatie voelen zich soms alleen staan. Bestuurlijk (college, raad) is er ambitie om participatie vorm te geven, maar is het zoeken naar de manier waarop dat het beste kan. Het wijkwethouderschap wordt door wethouders over het algemeen ingevuld door contact te houden met de wijk en signalen door te geven aan de collega's in het college die een onderwerp in portefeuille hebben. De periodieke bezoeken van het college dat vergadert op locaties in de wijk wordt positief beleefd.

Als we inzoomen op de initiatieven op het gebied van participatie, dan zien we Hoogkerk waarin experimenten zijn gestart op basis van een burgerbegroting. We zien dat in de stedelijke ontwikkeling wordt nagedacht over participatie van inwoners, zoals in het verleden bij het ontwerp van het Forumgebouw dat mede is gekozen op basis van een publieksverkiezing. Maar ook zien we dat in het fysieke domein gepast en gemeten wordt om zoveel mogelijk met inwoners tot een inrichting te komen waar zij mee kunnen instemmen, of ontwerpen aan te passen waar zij het niet mee eens zijn. We zien in Groningen Noord dat taken in de huishoudelijke ondersteuning worden overgenomen door GoeieBuurt en we zien dat samenwerking met bewonersorganisaties in andere wijken in praktijk wordt vormgegeven.

Als we dan het geheel aan initiatieven bekijken waar wij op hebben ingezoomd, dan valt ons iets op. In alle initiatieven hebben inwoners uiteindelijk een belangrijke bijdrage geleverd. Of het nu een initiatief van inwoners zelf was dat vervolg kreeg, of dat het een situatie was waarin inwoners met stedelijk beleid van de gemeente worden geconfronteerd en hier na veel strijd verandering in kregen aangebracht: uiteindelijk geeft de gemeente Groningen ruimte voor participatie. En dat is misschien wel meer het geval dan bij andere gemeenten. Op basis daarvan geven we deze notitie dan ook de titel: het kán in Groningen.

Ter illustratie een citaat uit één van de gesprekken. Het is een citaat van Arno de Vries van GoeieBuurt, een bewonerscoöperatie die taken van de gemeente heeft overgenomen:

'Wij organiseerden een G100 in de wijk, waar als belangrijkste uit kwam dat meer 'noaberschap' belangrijk is. We hebben daarna in Groningen Noord een coöperatie opgericht en een aantal kleine projecten gedaan. Vervolgens dachten we: laten we de gemeente uitdagen via The Right to Challenge. De ondersteuningstaken (WMO), dat is toch veel logischer om in de wijk te doen? Wat is er meer noaberschap dan een wijkbewoner die bij je langs komt om je te helpen, een praatje maakt en je betreft bij de activiteiten in de buurt? Bovendien: hoe mooi zou het zijn als in plaats van een externe partij wijkbewoners die taken als betaalde krachten kunnen uitvoeren? We konden inschrijven. De keuze was toen: doen we dat klein en zijn we een partij die niet echt serieus genomen wordt, of doen we dat echt groot en pakken we door. We hebben toen gekozen voor dat tweede en 160.000 euro aangevraagd. We werden gevraagd vanuit de gemeente of we dit wel zeker wisten. Overspeelden wij niet onze hand? Toch hebben we het gedaan. En verrek, we kregen het hele bedrag! Nu hebben we twaalf betaalde krachten en tientallen vrijwilligers aan het werk.'

Analyse

Er is behoefte aan helderheid over de rollen die horen bij het vormgeven van participatie van inwoners, ondernemers en instellingen. Met deze helderheid wordt dezelfde taal gesproken en kunnen de direct betrokkenen elkaar aan hun werkwijze(n) houden. Hieronder beschrijven wij de rollen voor het vormgeven van participatie.

Rol gemeenteraad

Voor het geven van ruimte aan betrokkenen in de samenleving is het van belang dat raadsleden zich op momenten durven te onthouden van een actieve rol door inhoudelijk geen oordeel te geven over wat zij vinden van vraagstukken. De raad wordt in de gelegenheid gesteld om kaders vast te stellen waarbinnen betrokkenen in de samenleving vraagstukken oplossen. Ook vangen raadsleden uiteraard op waar zaken niet goed gaan en leggen ze deze terug in de ambtelijke organisatie of richting het college, informeel of formeel, naar gelang dit tot het beste resultaat leidt.

Rol van het college

Het college stelt de kaders op zodanige wijze op dat de raad deze kan vaststellen. Onderdeel daarvan is een duiding van het vraagstuk dat in de samenleving wordt opgepakt, een antwoord op de vraag welke zaken al vastliggen en niet door middel van participatie kunnen wijzigen, welke budgettaire ruimte er is en welke andere kaders van belang zijn zoals bijvoorbeeld op het gebied van wet- en regelgeving. Het college zorgt er vervolgens voor dat alle belanghebbenden bij een vraagstuk aan tafel zitten en dat het gesprek op een goede manier wordt gevoerd. Heel concreet betekent dit ook het consequent terugverwijzen naar deze tafel als betrokkenen een andere weg zoeken om hun standpunten kenbaar te maken.

Maar het college heeft ook een andere rol, namelijk het opvangen van signalen uit de samenleving over knelpunten. Dit vraagt om direct contact met inwoners, ondernemers en instellingen die betrokken zijn bij de onderwerpen die zij in portefeuille hebben met daarin speciale aandacht voor het gestructureerd inrichten van een netwerk voor feedback uit de samenleving.

Rol van de ambtelijke organisatie

Participatie van de samenleving vraagt voor de ambtelijke organisatie om een denkkader waarlangs vraagstukken worden opgepakt. Hierbij wordt de vraag gesteld: welke belanghebbenden zijn betrokken? En: wie dienen daarmee binnen welke kaders een rol te krijgen? Het proces waarlangs belanghebbenden aan de slag gaan, wordt vervolgens ingericht met waar nodig afstemming met het college en de raad.

Bij de gemeente wordt wel gesproken over 'bestellingen' van collegeleden die ervoor zorgen dat beleidsambtenaren hun handen vol hebben. Laten we deze beeldspraak hanteren voor de gewenste situatie. Daarin zijn de bestellingen uit de samenleving leidend. Deze kunnen door collegeleden worden geplaatst richting de ambtelijke organisatie, maar het zijn ook initiatieven vanuit de samenleving die op een andere manier bij de gemeente komen. De organisatie zorgt er aan de achterkant, in de spreekwoordelijke keuken, voor dat de medewerkers aan de voorkant, op het spreekwoordelijke terras, de juiste bestellingen doorkrijgen en goed kunnen bedienen. Zoals het stuur bij een auto aan de voorkant zit, zo ligt de sturing bij de gemeente ook aan de voorkant, in het contact met de samenleving waar de wensen, behoeften en initiatieven tot uiting komen.

Het is van belang de participatie vorm te geven vanuit deze rollen door de verschillende gremia hierbij te helpen.

Concreet aan de slag

Werken vanuit de beschreven rollen in Groningen, laat zich concreet vertalen in een aantal aanbevelingen.

De participanten op 'het terras'

Het kán in Groningen. Maar daarvoor moeten de participanten op het terras wel in hun kracht worden gezet. Dat vergt extra inzet. Participatie laten slagen vraagt meer van inwoners, ondernemers en instellingen dan alleen 'ergens iets van vinden'. Er moet door hen worden samengewerkt met andere belanghebbenden om tot een goede uitkomst te komen. Dit werk, het participeren in beleidsprocessen, gebeurt meestal naast het reguliere werk. Het is tijds- en arbeidsintensief met vaak een aanzienlijk belang voor de betrokkenen om tot een goede uitkomst te komen. Inwoners zijn afhankelijk van de overheid. Dat maakt het proces kwetsbaar en al snel met emoties omgeven. Zorg voor een steunpunt dat inwoners, ondernemers en instellingen helpt om initiatieven vorm te geven. Of, zoals één van de respondenten het zei: die 'de eigenwijze, creatieve Groningse pioniersgeest' richting geeft. Noem het een participatiepunt. Dit kan een nieuwe afdeling van de gemeente zijn, maar het kan ook een aparte stichting zijn of een samenwerkingsverband van verschillende betrokkenen. Zolang het een plek is in de stad waar inwoners, ondernemers en instellingen makkelijk binnenlopen en er ervaringsdeskundigheid in de groep aanwezig is. De medewerkers van het participatiepunt ondersteunen initiatiefnemers. Ze zijn één aanspreekpunt voor alle vragen over participatie en brengen initiatiefnemers in contact met succesvoorbeelden. Ze brengen inhoudelijke expertise in over de manier waarop je je als inwoner organiseert en bijvoorbeeld een rechtsvorm opzet (coöperatie, stichting, anderszins) of subsidiemogelijkheden benut. Ook worden naast praktische ondersteuning -al dan niet in samenwerking met andere partijen- vanuit het participatiepunt informatiebijeenkomsten en trainingen verzorgd voor inwoners, ondernemers en instellingen én voor ambtenaren over de wijze waarop zij vanuit de juiste verwachtingen en bovenstaande rollen een participatieproces inrichten. Richt het participatiepunt op een organische manier in door de betreffende mensen te laten samenwerken. Formaliseer pas daarna. En richt een adviesraad in die richting geeft aan het participatiepunt met de wethouder, ambtelijke leiding en een ervaringsdeskundige.

College

Organiseer het komende half jaar één of enkele reflectiebijeenkomsten waarin stil wordt gestaan bij de nieuwe rollen, concreet gekoppeld aan onderwerpen waar door wethouders een knel wordt ervaren en aan nieuwe onderwerpen die op tafel komen. Hoe kunnen die worden aangevlogen langs deze lijnen? Reflecteer individueel en naar elkaar op het netwerk in de samenleving waarlangs signalen naar het college komen. En sta met elkaar stil bij de rol van wijkwethouder en congruentie met inhoudelijke dossiers die een ieder in portefeuille heeft, eventueel de verdeling hierop aanpassend. Bekijk daarbij ook hoe het wijkwethouderschap verder versterkt kan worden. Houd verder het vergaderen op locatie in stand. En selecteer in afstemming met de raad en op basis van input van 'het terras' een aantal onderwerpen, bij voorkeur zo veel mogelijk uiteenlopend, waar periodiek in informele reflectiesessies op wordt gereflecteerd, kijkend naar het proces vanuit de beschreven rollen.

Richt tevens een reflectiegroep in met een aantal raadsleden, een collegelid en iemand van de ambtelijke leiding, waarin over de gremia heen gereflecteerd wordt op activiteiten.

Ambtelijke organisatie

Ontwikkel in één of twee sessies met beleidsambtenaren een werkwijze op basis van de uitgangspunten zoals hierboven beschreven, waarin beleid in interactie met de samenleving tot stand komt en bespreek die werkwijze met leidinggevendenden vanuit de vraag wat nodig is om deze te laten slagen.

Richt laagdrempelige activiteiten in om medewerkers en inwoners met elkaar in gesprek te laten gaan over de manier van werken. Licht succesvoorbeelden uit de eigen gemeente en uit andere gemeenten uit in werkbijeenkomsten. Stimuleer medewerkers om naast het reguliere werk in de tijd van de gemeente ook andere activiteiten in de samenleving te ondernemen. Neem ervaringsdeskundigheid op als onderdeel van de criteria voor aanname van nieuwe medewerkers en verwerk de ontwikkelingsdoelen als onderdeel van ontwikkelgesprekken in het kader van het functioneren van medewerkers. Sluit vanuit de ambtelijke leiding aan bij de reflectiegroep waar een aantal raadsleden en collegeleden over de gremia heen reflecteren op hun activiteiten.

Gemeenteraad

Laat raadsleden die inhoudelijke affiniteit hebben met het onderwerp als vaste deelnemers aansluiten in de inspiratie- en werkbijeenkomsten waar ook college en ambtelijke organisatie aan meedoen. En laat hen vervolgens één of twee bijeenkomsten beleggen waarin de raad reflecteert op zijn rol. Betrek de griffier in dit proces, zodat deze vanuit zijn rol in reguliere processen kan meekijken en feedback kan geven richting raadsleden waar dat nodig is.

Elkaar vasthouden

De wil om participatie goed vorm te geven is breed aanwezig in de gremia. In de te ondernemen activiteiten gaat het vooral om het verkennen van nieuwe werkwijzen door deze in praktijk vorm te geven en hierop met elkaar te reflecteren. De reflectiesessies van raadsleden, collegeleden en ambtelijke organisatie, bieden de mogelijkheid om elkaar daarin vast te houden. Doe dit gedurende een jaar vanuit bovenstaande uitgangspunten en activiteiten en kijk dan naar de opbrengst en naar vervolgvaciteiten. Bekijk ook of deze opbrengst wellicht het participatiebeleid kan vormen voor de nieuwe omgevingswet.

Organisatiekundige inzet

De gemeentelijke organisatie is goed in staat om participatie vorm te geven. Er is ruimte voor initiatieven en er zijn financiën om deze in praktijk te brengen. Maar er zijn ook beperkingen die terugkomen in de gesprekken. Via kolommen worden producten geleverd, maar de samenleving vraagt vaak net iets anders. De producten kunnen daardoor ervaren worden als beleid dat top down wordt ingevoerd. Ook wordt het ingewikkeld zodra meerdere kolommen nodig zijn voor het invullen van een opgave. Wij bevelen aan om aan de hand van een aantal concrete casussen te onderzoeken hoe de afstemming en besluitvorming verloopt. Het lijkt erop dat overkoepelende besluitvorming pas op ambtelijk hoog niveau tot stand komt. In het sociaal domein lijkt het erop dat de Directie Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) niet goed in positie is om de kaders te stellen die voor een goede afstemming nodig zijn. Bekijk op basis van de uitkomsten van het praktijkgerichte onderzoek welk afspraken kunnen worden gemaakt over onderlinge samenwerking.

In bijlage 2 zijn de activiteiten in sporen weergegeven.

Tot slot

Het vormgeven van participatie is ingewikkeld omdat verschillende gremia (samenleving, raad, college, ambtelijke organisatie) moeten samenwerken. Maar op operationeel niveau kan al veel worden bereikt vanuit een aantal eenvoudige uitgangspunten. Wees helder over de dingen waar inwoners wel en geen invloed op hebben zodat zij niet meepraten over een onderwerp waar ze uiteindelijk toch geen invloed op hebben. Informeer bewoners vroegtijdig, zodat zij niet in de krant hoeven te lezen wat er in hun wijk gaat gebeuren, of dit via via horen wat geruchten aanwakkert. En blijf bewoners informeren over de ontwikkelingen die voor hen van toepassing zijn, ook als er nog even niets te melden is. Wij spraken bewoners die niet op vakantie gaan omdat zij bang zijn dat in die periode besluitvorming en een bezwaarprocedure wordt opgestart voor de stedelijke herinrichting in hun wijk. Ze hebben lang niets van de gemeente gehoord en weten niet wat wanneer komen gaat.

Maar ook het als gemeente spreken vanuit één mond is belangrijk. Binnen de gemeente kan een stevige professionele discussie plaatsvinden, maar treedt wel gezamenlijk naar buiten op en wijs niet naar andere afdelingen als reden dat iets niet kan.

Onderricht het management en medewerkers op dit gebied door steeds vanuit concrete casuïstiek het gesprek te voeren. Het hiervoor beschreven participatiepunt speelt daarin een belangrijke rol.

Bijlage 1: bestudeerde documentatie

Bruins Slot, H. (2023, 12 juli). Kabinetsreactie op het adviesrapport 'Elke regio telt!' [Kamerbrief]. Via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/07/12/kabinetsreactie-op-het-adviesrapport-elke-regio-telt>.

Gemeenteraad [GL, PvdD, Student & Stad, Stadspartij, Partij voor het Noorden]. (2023, november). *Motie: 'Wij zijn er langer dan jullie'*.

Gemeenteraad [Student & Stad, GL, D66, PvdA, PvdD]. (2023, februari). *Motie 'Ben real met je, real met je'*.

Gemeentebestuur. (2008, mei). *Convenant tussen wijkorganisaties en gemeentebestuur*. Via: <https://gemeente.groningen.nl/file/bewonersconvenant#:~:text=Wijkorganisaties%20hebben%20het%20recht%20op,door%20het%20gemeentebestuur%20gedelegeerd%20zijn>.

Gemeente Groningen. (z.j.). *Het begint in Groningen: Voor wat echt van waarde is* [coalitieakkoord 2022-2026]. Via: <https://gemeente.groningen.nl/coalitieakkoord>.

Gemeente Groninger. (2019). *Groninger Participatiewerkboek*. Via: <https://gemeente.groningen.nl/groninger-participatiewerkboek>.

Gemeente Groningen. (2021, december). *Omgevingsvisie 'Levende Ruimte': de Groningse leefkwaliteit voorop*. Via: <https://gemeente.groningen.nl/documenten-en-contact-omgevingsvisie>.

Keijzer, M. (2023, 5 juli). Stand van zaken jongerenparticipatie [Raadsbrief]. Via: <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Jongerenparticipatie-1.pdf>.

Keijzer, M. (2022, 1 juni). Jongerenparticipatie [Raadsbrief]. Via: <https://gemeente.groningen.nl/jongerenparticipatie>.

Maatschappelijke coalitie Groningen-Noord. (2023, april). *Wijkvernieuwing op z'n Gronings: een ambitieuze aanpak in Groningen-Noord op basis van radicale gelijkwaardigheid*.

Ombudsman Gemeente Groningen (2023, maart). *Jaarverslag ombudsman Groningen 2022: Neem inwoners mee*. Via <https://www.ombudsmangroningen.nl/jaarverslagen>.

Paulusma, W. [D66]. (z.j.). *Initiatiefvoorstel Omgekeerde Right to Challenge*.

Reehuis, L. & Stol, F. (2023, 19 juli). Stand van zaken en hoe verder [Raadsbrief]. Via: <https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Stand-van-zaken-participatiebeleid-en-hoe-verder.pdf>.

Reijerse, C., Bijker, A. (2020, september). *Gebiedsgericht werken in Groningen: Evaluatie 5 experimenten Democratische Vernieuwing*.

Soeterbroek, F. (2022). *Omstreden plannen, onderschatte burgers: de stad verdichten met bewoners*.

Stol, F., Reehuis, L. (2023). *Leerpunten Omgekeerde Right to Challenge en het oefenen met het Gronings model* [Raadsbrief].

Van de Wetering, L., Stol, F. (2021, maart). Het Gronings model voor wijk- en dorpsdemocratie [raadsvoorstel].

- Bijlage 'Het Groningsmodel voor wijk- en dorpsdemocratie, via:
<https://gemeenteraad.groningen.nl/Documenten/Bijlage-1-Het-Gronings-model-voor-wijk-en-dorpsdemocratie-17-2-2021-1.pdf>.

Bijlage 2: Activiteiten

Maand	December	Januari	Februari	Maart	April	Mei	Juni
<i>I. Inrichten participatiepunt</i>							
Vaststellen samenstelling en taken participatiepunt, starten met activiteiten, formaliseren							
Inrichten adviesraad tbv besturing participatiepunt (college, ambtelijke organisatie en ervaringsdeskundige)							
Bijeenkomsten adviesraad							
<i>II. Reflectiesessies college</i>							
Bespreken nieuwe rollen, wijkwethouderschap en onderwerpen die extra aandacht krijgen							
Experimenteren met rollen en onderwerpen							
Reflecteren op nieuwe rollen, wijkwethouderschap en geselecteerde onderwerpen							
<i>III. Concretiseren rol ambtelijke organisatie</i>							
Sessies over rol ambtelijke organisatie							
Afstemming met leidinggevend							
HRM acties (o.m. participatie in ontwikkelgesprekken en ervaringsdeskundigheid aanname personeel)							
Reflectiesessies ambtelijke organisatie							
Trainingen (intercollegiaal)							
<i>IV. Reflectiesessies raad</i>							
Interne sessies over rol van de raad							
<i>V. Organisatiekundige inzet</i>							
Analyse van drie casussen							
Bespreken uitkomsten in diverse gremia							
Bespreken in het management van vervolgmaatregelen incl. inbedding in andere activiteiten							
<i>VI. Elkaar vasthouden</i>							
Sessies reflectiegroep met twee raadsleden, collegelid en lid ambtelijke leiding							
<i>VII. Ondersteunende activiteiten</i>							
Inspiratie- en werkbijeenkomsten (raad, college, ambtelijke org., inwoners)							
Stages ambtenaren bij ervaringsdeskundigen							
Bezien inzet op het gebied van communicatie in participatietrajecten							
Activiteiten en maatregelen communicatie in participatietrajecten							

Tussen de trajecten wordt steeds verbinding gemaakt, bijvoorbeeld de raad die tijdens een sessie het college en een aantal ambtenaren uitnodigt om gezamenlijk op rollen te reflecteren in een bepaalde casus, maar ook gezamenlijke werkbijeenkomsten voor collegeleden, raadsleden en ambtenaren als basis voor reflectiesessies.